

İMRAHOR CAMİİ

Hagios Joannes to Stoudiou Manastırı ve Kilisesi

İmrahor Camii diye adlandırılan bina, bugün İstanbul'da mevcut en eski Bizans kiliselerinden nisbeten- en iyi muhafaza edilebilmiş olanıdır. Bu manastır ve kilise 463 yılında Patris XI Stoudiou tarafından yaptırılmış ve Vaftizci Yahya'ya (St. Jean Bapstite'e) adanmıştır. (1)

Bugünkü bilgilerimize göre, Stoudiou manastır ve kilisesi, bunun yanında bulunan St. George ve biraz uzakta bulunan Theotokos (St. Vierge) şapelileri ile beraber, İmparatorların zafer alaylarının geçtiği Meze Caddesi ile Marmara denizi arasındaki sahayı kaplıyordu. Bugün Narlıkapı diye adlandırılan Hagios Ioannes tu Stoudiou kapısının vaktiyle bu manastırla Marmara deniz sahili arasındaki irtibatı sağlamış olması kabildir. Manastırda (Ake.mete) (Hiç Uyumazlar Tarikati) ne mensup keşişler görevlendirilmişti.

Stoudiou Manastırı VII. Yüzyıla kadar Bizans tarihinde sonradan kazanmış olduğu öneme sahip değildi. Çünkü V. Yüzyıldan başlayarak, farklı kurallara bağlı, egemen tarzda yaşayan keşiş toplulukları, Olympe (Uludağ) da manastırlar kurmuşlardı. Bu devirde Olympe dağına -bugün Athos (Aynaroz) dağına verilmiş olan- Hagios Noros ismi veriliyordu. (2) Bu bölgede o zaman dünya işlerinden uzak olarak, kendilerini Allaha vakfetmiş keşişler yaşıyorlardı.

Bir noter (hukukçu) ve İmparatorluk hazinesi memurlarından olan Platon, VIII. Yüzyılda, buradaki manastırlardan birine girerek keşiş oldu ve 773'de Olympe dağına Apolyond gölüne doğru uzanan batı yamaçlarında, yeni bir manastır kurdu. St Platon, manastırlardaki Renaissance hareketine burada başladı. Yeğeni Théodore Stoudiste de yanına gelerek o da keşiş oldu. Platon, keşişlerden sıkı bir disiplini, feragat ve insiyatifleriyle hareket etmelerini istiyordu. Onun koyduğu esaslar, kısa bir zamanda, bütün manastırlarda tatbik edilmeğe başladı. Arap saldırısı başlayınca, Olympe dağındaki manastırlarda bulunan bütün keşişler manastırlarını terk etmeğe mecbur kaldılar. Platon da kendisini takip eden keşişlerle, imparatorluk başkentine geldi. St. Jean Stoudiou manastırına yerleşti ve bundan sonra bu manastır, tarihlere geçen büyük önemini kazandı. 795'de İmparator VI. Constantin'in zevcesi Marie'yi boşayarak yeğeniyle evlenmesi, reform taraftarı olan Stoudiou manastırı Hegomene'i Platon ve yeğeni Théodore'un şiddetle karşı gelmelerine sebep oldu. Diğer manastırlar da harekete karşı çıktılar. İmparator, Platonu Bythinie'da bir kalede hapsedirdi. Théodore da kendisini takip eden keşişlerle Selânik'e sürüldü. Sürgünden dönen Théodore 200 kadar keşişle Stoudiou manastırına yerleşti. Buraya geldiği zaman manastırda pek az keşiş bulunuyordu (797). (3)

Amcasının ölümünden sonra Théodore Stodite, manastırın idaresini ele aldı. Théodore Stoudite, bu devrin bilginlerinden olan Ioannes Damascène ile beraber, manastırların egemenliği, imparatorların kilise işlerine müdahale etmemesi tezini savundular. Her ikisi de İconolatrie taraftarı Ordodoxe idiler. (4)

Hümanizma, bir tarife göre, «Avoir le gout pour les auteurs clasique» olduğundan, manastırlar bu ödevi üzerlerine almışlar ve eski el yazmalarını kopya ederek çoğaltmak manastırların en önemli verilen bir iş haline gelmişti. Stoudiou Manastırında, buna çok önem verilmiş ve eski elyazmalarını kopya etmekle görevli keşişler, bazı dinî ödevlerinden bile istisna edilmişlerdi. Théodore Stoudite, diğer taraftan sanata da çok

önem vermiş, yeni ikonalar yapmak veya eskileri kopya ederek piyasaya sürmek suretiyle, ikonlara karşı olan sevgiyi arttırmaya da önem vermişti. Théodore, bu çalışmalarından çok iyi neticeler almış, bir taraftan manastırlar için koyduğu esaslar, yalnız Bizanstaki manastırlar tarafından değil, dünyanın uzak köşelerinde bulunanlar tarafından bile kabul ve tatbik edilmişti. Burada çok sıkı bir incelemeye tutulduktan sonra piyasaya arz edilen elyazmaları ve ikonlar, Bizans dışına kadar yayılmış, bu da manastırın, bütün Bizans içinde ve Ortodox âleminden önemli yeri almasına sebep olmuştu. Bu devirde manastırda, 1.000 kadar keşiş bulunmaktaydı. Manastır bu durumunu, başkentini Haçlılar tarafından işgaline kadar muhafaza etti.

İmparator İsaç Komnenos (1057-1059) saltanattan feragat ettikten sonra, bu manastıra çekilmiş ve en önemsiz ödev olan kapıcılığı kabullenmişti.

Şehrin 1204'de Haçlı orduları tarafından zaptı sırasında, bütün mahalle gibi, kilise ve manastır da harap olmuş, civar bir çöl haline almış (5), eski atrium da tahrip edilmişti. 1261'de imparatorluk başkentinin ordu tarafından geri alınmasından sonra, İmparator Mikhail VIII, elinde St. Vierge Hodighitria olduğu halde manastıra gelmiş, kilisede dua ettikten sonra, Aya-sofya'ya gitmişti. Manastır, Paleologos devrinde faal bir vaziyette idi. Fakat XIII. yüzyıl sonlarında kilise harap bir durumda idi.

1293'de İmparator II. Andronicos'un kardeşi Constantin, kiliseyi, mimari şeklini bozmadan restore etti. Yapılan yeni çatı çok güzel mozaiklerle bezendi. 1370'de Başkente gelen Etienne de Novogorode, Stoudiou Manastır ve Kilisesini ziyaret etmişti. Kendisi kilisenin çok büyük olduğunu, tavanının altın yaldızı ve üzerine sanki inci serpilmiş bir surette yapılmış olduğunu, bunun hiçbir ressam tarafından yapılamayacak bir fevkalâdelikte bulunduğunu kaydeder. (6) Rahiplerin yemekhaneleri, başka hiçbir kilisede görülmeyen bir güzellikte yapılmıştı. Bu yemekhane, Altın Kapının yanında ve deniz kenarında idi.

Etienne de Novogorode'dan sonra 1403'de, şehre gelmiş olan Castille Elçisi R. G. Clavije XIV. yüzyıl başında kilise ve manastır hakkında şu bilgiyi verir:

Manastır bir başrahbin başkanlığında bir tarikate bağlı keşişlere aitti. Kapıdan içeri girilince bir avluya geliniyordu; bunun doğu tarafında ise, kilise binası bulunuyordu.

Kilise binası dörtgen şeklinde idi. Doğu nihayetinde yarım daire şeklinde bir apsis vardı. Bu apsis çok yüksek bir tarzda yapılmıştı. Apsisin üç autel'i vardı. Kilisede ayrıca daha dört autel bulunuyordu. Bunlar ve kilisenin yan duvarları mozaiklerle süslü idi. Bu mozaiklerin konuları, mukaddes kitaplardaki olaylar idi.

Orta ve yan nefler, birbirinden yeşil somaki sütunlarla ayrılmıştı. Orta ve yan neflerde 24 yeşil somaki sütun vardı. Bu sütunlara dayanan tribünlerde de aynı adette küçük yeşil somaki sütunlar bulunuyordu. Tribünlerin tavan ve yan duvarları da mozaiklerle süslü idi.

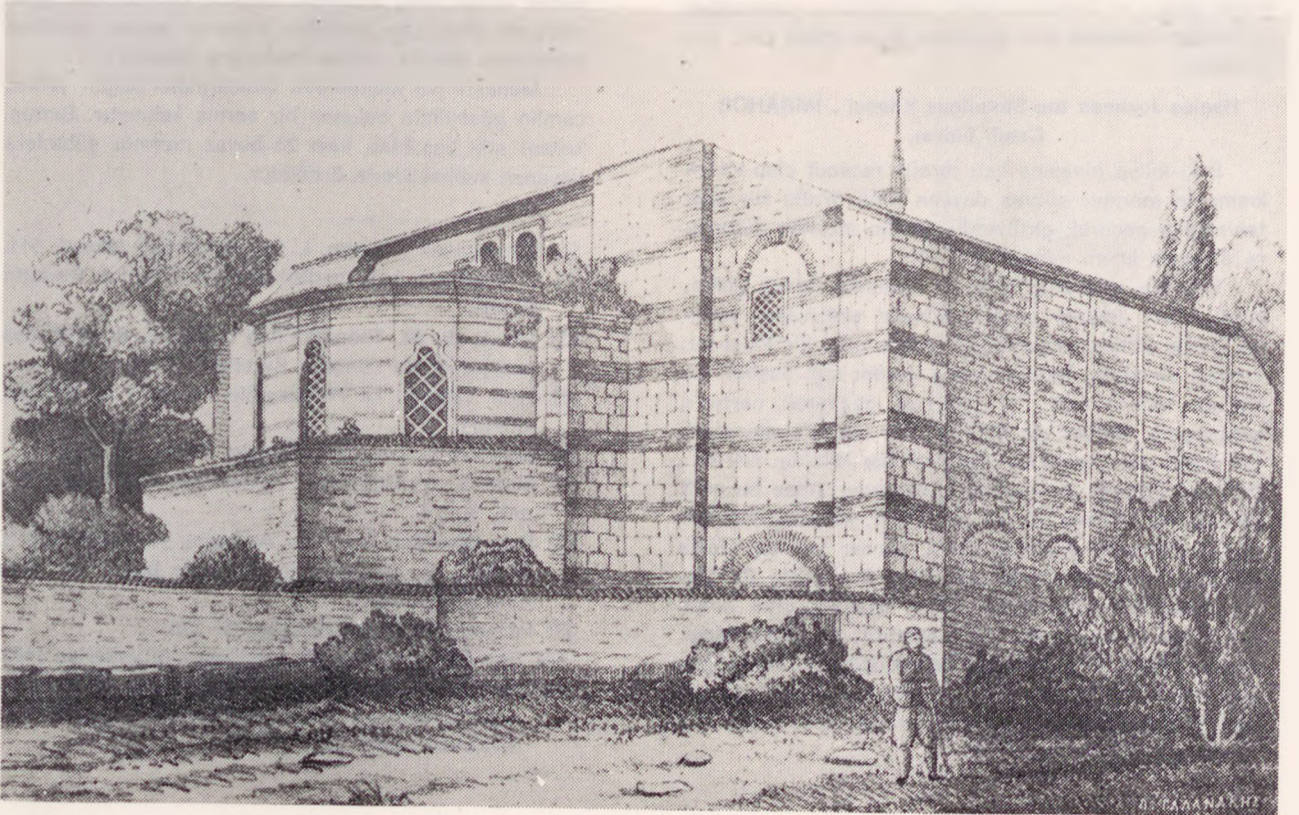
Orta nefin zemini yer mozaikleriyle süslü idi. Or-

Doğudan batıya bakış - Asıl giriş kapusu ve diğer bir küçük kapı, kolonlar bunların üzerindeki frizler (1944 deki durum)

İmrahor camii - Zemin mozaikleri ve yeşil somaki kolonlar

İmrahor camii-Paspati tarafından 1877 den evvel yapılmış resim.

ta apsisin doğu gerisinde çok güzel bir şapel vardı. Mozaiklerle bezenmiş ve St Vierge'e atanmış olan bu şapelde Meryem'in dikkati çeken güzellikte bir resmi vardı. (7)

29 Mayıs 1453'de İstanbul'un Fatih orduları tarafından zaptından sonra Manastır ve kilise bakımsız kaldı. Nihayet II. Beyazıt devrinde İmrahor İlyas Bey kiliseyi cami'e çevirdi ve bir minare ekledi. Bu esnada duvarları tezyin eden mozaiklerin bir sıra tabakası ile örtülmüş olması kabildir. Hadikaya nazaran, Tatar Mirza Zâdelerden Devlet Han, burasını Zaviyeye tahvil etmiştir.

1782'de bütün İmrahor mahallesini yakan yangın, İmrahor Camiini de harap etti. Cami tamir edildi ise de, Yeşil somaki kolonlar zarar gördüğünden ve tribünlerde bulunan küçük mermer kolonlar kullanılamaz bir hâle geldiklerinden bunların yerine ahşap direkler konuldu.

İmrahor Camii bu durumunu 1894 yer depremine kadar muhafaza etti. Fakat bu yer depreminde çatı yıkıldı, duvarlar zarar gördü. Eski atrium'un ortasında bulunan şadırvan da harap olmuştur. Cami ibadet edilemeyecek bir duruma gelmişti. Buna rağmen XX. yüzyılın ortasına kadar, camiin girişindeki (nartex) kısmında namaz kılınabiliyordu.

Bina ciddi bir incelemeye tâbi tutulmamıştı. İstanbul'da bulunan Rus Arkeoloji Enstitüsü bina ile meşgul oldu, bazı araştırmalar yaptı. Bunlar 1914'de I. Büyük Harbin başlamasına kadar devam etti. Bazı neşriyat da yapıldı. Harb ve Rus İhtilâli bunların tamamıyla yayınına mâni oldu.

Binaya 1955'de basit bir onarım yapıldı. Daha sonra yapılanlarla binanın korunması için tedbirler alındı. Fakat binayı ve bilhassa zemin mozaiklerini yağmurdan ve kardan korumak için yapılması lâzım gelen çatı, yapılamadı.

Hagies Joannes tou Stoudious Klisesi - İMRAHOR Camii binası.

Eski kilise binasına batı tarafta mevcut olan ve ön kısmı ile mermer sütuna dayanan üstü örtülü bir kapı tesisinden geçerek giriliyordu. Bugün mermer sütunlara dayanan kısım mevcut değildir.

Kapıdan içeriye girilince bir atrium'a (avlu) geliniyordu. Eski devirde burada şadırvanın yerinde, bütün Bizans kiliselerinde olduğu gibi, bir Phial bulunmuş olmalıdır. Bundan sonra Korent stili başlıklı sütunlara istinat eden bir girişten geçilerek nartex'e geliniyordu. Nartex, üç bölümlü idi; vaktiyle duvarlarının fresk veya mozaikle süslü olması kabildir. Nartex'den asıl kiliseye üç kapı ile giriliyordu; kilise bu nefli bir bazilika stilinde idi, bu şekliyle V. yüzyılda Başkentde ve İtalya'da yapılmış olana benzer ise de klasik bazilikalara örnek olarak gösterilen Roma'daki St. Maria Maggiore kilisesinden düzey ölçülere göre farklıdır. Hemen dörtgen bir şekil gösterir. St. Maria Magiore'nin 70.50 x 31.90 olan büyüklüğü bir dikdörtgen şeklinde iken, İmrahor 25.42 x 24.94 metre büyüklüğü ile klâsik bazilikadan ayrılarak, İstanbul'daki Hagia İrini binasına benzer (8).

Orta nef 9.50 m., yan nefler ise 6.50 m. genişliğindedir. Orta nef, yan neflerden yeşil somaki kolonlar ile ayrılmıştır. Bugün bunlardan yalnız kuzey tarafındakilerden bir kısmı kalmıştır. X. yüzyılda İoannes Geometra ve XV. yüzyıl başında R. G. Clavjo'nun yazılarında güzelliklerin belirttikleri zemin mozaikleri, binanın örtüsüz kalması yüzünden gün geçtikçe harap olmaktadır (9). Bu mozaiklerde dikkati çeken güzel bordürler ve ufak hayvan resimleri vardır. Kilise binasının doğusunda bir apsis vardır. Apsis içerde yarım daire şeklindedir. Dıştan ise çok köşelidir. Vaktiyle bu apsis üzerinde bulunan ve altın zemin üzerine yapılmış İsa ve Meryem Seraphin ve Cherubin'ler arasında gösteren mozaik bugün mevcut değildir. O devirde bu apsisin sağında bulunan bir şapelde Vaftizci Yahya'nın başı muhaza ediliyordu. Eskiden duvarlarda mevcut olan mozaiklerden XV. yüzyılın ortasında burasını gören P. Gyllus ve yüzyıl sonuna doğru binayı gören S. Gerlach bunlardan bahis etmediklerine göre, bunların binanın camie çevrilmesine kadar devam eden bakımsız devirde veya muhtemelen bunların daha sonra bir sıra tabakası ile örtülmüş olması nedeniyle görülebilmektedir ve 1782 yangınında harap oldukları düşünülebilir.

Binanın doğusunda mevcut pencerelerin çerçeve kısımları ufak mermer parçaları ile kaplıdır. Aynı tekniği, Ayasofya Hazine Dairesi (Skevophilanion) nun pencerelerinde de görüyoruz. Hazine dairesi II. Theodosius (408-450) devrinde yapılmış olduğuna göre, bunun V. Yüzyılda kullanılan bir süsleme şekli olduğu anlaşılmaktadır. (10). Bu yüzyılın başında kısmen mevcut olan tribünler 1920 yangınından zarar görmüştür; Bugün yalnız kuzey tarafındaki somaki sütunlardan ancak altısı kalmıştır. Mevcut kalıntılardan anlaşıldığına göre, bina yüzyıllar boyunca yapılan tamirler esnasında mimarî şeklini muhafaza etmiştir.

Manastır ve müstemilât binalarından bugün yalnız, camiin güneyinde bulunan bir sarnıç kalmıştır. Sarnıç, korent stili başlıkları havi 23 beyaz mermer sütunlara dayanan kubbeciklerle örtülüdür.

- (1) Theophanos - Chron. I, 113, Cedrenus (Bonn) 611.
- (2) L. Brehier - Les Institutions de l'empire Bizantin S. 439.
- (3) La vie de St. Théodore'dan naklen L. Brehier -Les Institution de l'empire Byzantin. S. 93.
- (4) Basil Tatakis. La Philosophie Byzantin S. 105-126, 127-134.
- (5) Nikephoros Gregors Bizantin Tarihi VI. 5, I.
- (6) Mme B. de Khitrowo - Etinéraires Russes en Orient, S. 110.
- (7) Roy Gonsales Clavijo - Ambassu to Yamerland S. 68 İbid. S. 69 Diğer kaynaklarda bunun bir İkon olduğu kaydedilir.
- (8) Paspati. Bizantina Meletai, S. 350.
- (9) Roy Gonsales Clavijo. L'ambassy to İamerlan 1403.
- (10) Feridun Dirimtekin. Le Skevophilakion de St. oSp-hie, Melange de Raimond Janin (Revedes etudes Byzantins XIX) 390-401.

